

Dizartriya uşaqların psixomotor funksiyalarının inkişaf xüsusiyyətləri

Aynur Ehtibar qızı Tahirova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

E-mail: aynur.tahirova070@gmail.com

Rəyçilər: p.ü.f.d., dos. N.T. Hüseynova,
p.ü.f.d., dos. S.R. Aslanova

Açar sözlər: dizartriya, hərəkət, uşaq, xüsusiyyət, psixomotor inkişaf, çatışmazlıq, bacarıq

Ключевые слова: дизартрия, движение, ребенок, личность, психомоторное развитие, дефицит, способности

Key words: dysarthria, movement, child, personality, psychomotor development, deficiency, ability

Dizartriya uşaqlar klinik və psixoloji xüsusiyyətlər baxımdan heterojen bir qrupu təmsil edir. Psixomotor inkişaf, fiziki böyümə və mərkəzi sinir sisteminin inkişafına paralel orqanizm könüllü hərəkətilik qazanmasıdır. Başqa sözlə, hərəkət bacarıqlarının qazanılması prenatal dövrdə başlayıb ömür boyu davam edən bir prosesdir. Bu müddətdə böyük və kiçik əzələ hərəkətləri olmaqla iki hərəkət növü qazanılır. Bu hərəkətləri yetkinlər edə biləcək səviyədədir. Uşaqlar isə bunu müəyyən müddət ərzində öyrənirlər.

L.V. Lopatina tərəfindən aparılmış anamnestik məlumatların təhlili göstərir ki, dizartriya bəzi uşaqlarda erkən psixomotor inkişaf sürətinin yavaşladığını göstərir. Başqa sözlə, uşaqlar 5-7 aylıq olana qədər başlarını yuxarı tuta bilmirlər, 8-9 aya qədər dayaqsız otura bilmirlər və bəzən yalnız 2 yaşında bir ilə qədər gəzə bilirlər.

Dizartriya uşaqlar yeriməyə başlayan vaxt bəzi uşaqlarda müxtəlif xüsusiyyətlər qeyd edildi: ya itələmə fenomeni həddindən artıq uzun müddət müşahidə edildi, qaçışla növbə ilə "sarsıntılarla" gəzinti və ya gəzinti bacarıqlarını bilən uşaq sürünməyə üstünlük verdi və ya son dərəcə diqqətli idi və çox yavaş yeriyirdi, ya da sadəcə yeriyirdi. ön ayağına daha çox yüklədi, uzun müddət ayaq barmaqlarının uclarında gəzməyə davam etdi.

Dizartriya olan uşaqlarda motor fəaliyyətində gecikmə olduğunu göstərən oxşar məlumatlar G.V. Gurovets və S.I. Maevskaaya aparmışdır, ancaq bu kompleks hərəkətlərlə əlaqəlidir. Bu nitq patologiyası olan yaşlı uşaqlarda motor səriştəsizliyi, yeriyərkən sürətlə yaxınlaşmaq, qaça bilməmək, bir və ya hər iki ayağa tullanmaq, əlində qaşığı tuta bilməmək xasdır. Bu uşaqların motor sferasının vəziyyətini təsvir edən Martynova E.N, hərəkətlərin yavaş, yön-dəmsiz və fərqlənmədiklərini ifadə edərkən tam hərəkətlərin mövcudluğunu bildirir.

Dizartriya olan uşaqlarda ümumi motor çatışmazlığı əlamətləri dəyişkən və keyfiyyətə heterojendir. Bəzi uşaqlarda motor səriştəsizliyi, hərəkətsizlik, sərtlik, bütün hərəkətlərdə lənglik və bədənin yarısı üçün bəzən məhdud hərəkət xarakterikdir. Digərləri - motor hiperaktivliyi, narahatlıq, sürətli hərəkət sürəti, könüllü və istər-istəməz hərəkətlər edərkən çox sayda lazımsız hərəkətlərdir. Hərəkətlərin ustalığı, motor komponentlərinin pozulmuş koordinasiyası və harmoniyası piramidal və ekstrapiramidal sistemlərin çatışmazlığı nəticəsində hərəkət edə bilər.

Psixomotor bacarıqlar yetkinlər üçün sıradan və asan hərəkətlər olmasına baxmayaraq uşaqların bu bacarıqları qazanmaları üçün zamana ehtiyacı var. Xüsusən dizartriya uşaqlarda

bu proses çətinliklərlə özünü göstərir.

Ontogenezdə psixomotor bacarıqlar uşağın motor sferasının formalaşmasına kömək edir, yalnız nitq, hərəkətlər üçün deyil, həm də idrak, zehni fəaliyyət üçün zəmin yaradır. Psixomotor və nitq inkişafı bir-biri ilə sıx əlaqəlidir və dizartriya müəyyən dərəcədə zəifləyir. Bu dizartriyanın simptomlarının şiddəti kiçik (minimal) narahatlıqlardan başlayaraq şiddətə qədər dəyişir.

Ağır dizartriya olan uşaqlarda şifahi nitq və psixomotor bacarıqların pozulmasının müəyyənləşdirilməsi və onların düzəldilməsi problemləri bir sıra tədqiqatçılar tərəfindən tədqiq edilmişdir (L.I. Belyakova, I.I. Mamaichuk, E.M. Mastuykova, I.I. Pançenko, K.A. Semyonova, L. M. Shipitsyna və başqaları). Bununla birlikdə, xüsusilə nitq və psixomotor sahələrdə dizartriyanın minimal təzahürlərini diaqnoz qoymaq üçün metodların araşdırılması və test edilməsi, pozuntuların təzahürlərinin dəyişkənliyi səbəbindən aktual olaraq qalır.

E.N. Vinarskaya ən çox görülən nitq pozuntularından olan dizartriya bəhs edir, müəllif qeyd edir ki, hazırda uşaqlarda mərkəzi sinir sisteminin motor hissəsinin çatışmazlığı daha çox yayılmış olduğundan uşaqların tətbiqi üçün əhəmiyyəti kəskin dərəcədə artır.

L.V. Lopatina dizartriyanı nitq funksional sisteminin fonetik komponentindəki pozuntularla özünü göstərən və beyindəki ifadə olunmamış mikroorqanik pozuntunun nəticəsi olan bir nitq patologiyası kimi təyin edir.

Dizartriya uşaqlarda səs-tələffüz tərəfinin olmaması qavrayış, diqqət, hafizə, duyğusal sahə həmçinin hərəkət pozuntularına da təsirini göstərmişdir. Hərəkət pozuntusu əsasən motor funksiyaların formalaşmasından daha sonrakı mərhələlərdə özünü göstərir. Xüsusən müstəqil oturma bacarığının inkişafı, gəzmək, əşyaları barmaq ucları ilə tutma və manipulyasiya etmək bura aiddir.

Duyğusal pozuntular həyəcan və sinir sisteminin zəifləməsi şəklində özünü göstərir. Həyatının ilk ilində bu uşaqlar hüzursuzdur, çox ağlayır və davamlı diqqət tələb edir. Narahat yuxu, iştahsızlıq, qusma zəiflik bu sıradandır. Motor hüzursuzluğu yorğunluq ilə artar, bəziləri histerik tipdə reaksiyaya meyillidir yəni, özlərini yerə atar, çırpır və qışqıraraq istəklərini yerinə yetirirlər. Digərləri isə utancaqdır, çətinliklərdən qaçır, hər hansısa dəyişikliyə çətin uyğunlaşırlar.

Dizartriya uşaqların motor bacarıqları əsasən ümumi bacarıqsızlıq, koordinasiya əksikliyi ilə xarakterizə olunur. Əl bacarıqlarında və hərəkətlərin düzgünlüyündə həmyaşıdlarından geri qalırlar. Nəticədə yazmada gecikmə, pis əl yazısı kimi hallar baş verir. Bu uşaqlara hafizə pozuntuları, aşağı zehin performansı, intellektual pozuntular xasdır.

Dizartriya uşaqlarda kiçik motor bacarıqlarının inkişafı əşyalarla təcrübə əsasında ortaya çıxır. İnkişaf təqlid və ya müstəqil yolla reallaşır. Əl hərəkətlərinin inkişafı xüsusi idmanlar vasitəsilə reallaşır. Barmaq hərəkətlərinin kinetik təməlinin formalaşması praktika və xüsusi hərəkətlər vasitəsilə ortaya çıxır. Bura mozaika, piramida və başqa oyunlar daxildir.

Məqalənin aktuallığı. Dizartriya olan uşaqlarda ümumi motor çatışmazlığı əlamətləri dəyişkən və keyfiyyətə heterojendir. Motor bacarıqları əsasən ümumi bacarıqsızlıq, koordinasiya əksikliyi ilə xarakterizə olunur. Psixomotor və nitq inkişafı bir-biri ilə sıx əlaqəlidir və dizartriya müəyyən dərəcədə zəifləyir. Aktualıq da məqalənin məhz bu kimi vacib məsələyə həsr olunması ilə bağlıdır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik ondan ibarətdir ki, məqalədə dizartriya uşaqların psixomotor funksiyalarının inkişaf xüsusiyyətlərinin problemlə cəhətləri ilə bağlı ayrı-ayrı mütəxəssislərin anamnestik məlumatların təhlili verilmiş, ağır dizartriya olan uşaqlarda şifahi nitq və psixomotor bacarıqların pozulmasının müəyyənləşdirilməsi və onların aradan qaldırıl-

ması zamanı yaranan çətinliklərlə əlaqədar bir sıra bir sıra alimlərin apardığı tədqiqatların nəticələri konkret faktlarla göstərilmişdir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən orta ixtisas və xüsusi təhsil məktəblərinin müəllimləri, eləcə də tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. М.Е. Хватцев. Логопедия. М., 1959.
2. Т.Б. Филичева, Г.В. Чиркина. Подготовка к школе детей с общим недоразвитием речи в условиях специального детского сада. М., 1993.
3. Л.С.Волкова, С.Н.Шаховская. Логопедия. М., 1998.
4. К.П.Беккер, М.Совак. Логопедия. М.: Просвещение, 1981.

А.Э. Тахирова

Особенности развития психомоторных функций у детей с дизартрией

Резюме

Симптомы общей двигательной недостаточности у детей с дизартрией разнообразны и качественно неоднородны. Двигательные навыки в основном характеризуются общей некомпетентностью, отсутствием координации. Психомоторное и речевое развитие тесно связаны и в некоторой степени ослабляются при дизартрии. В статье также рассматриваются подобные вопросы.

А.Е. Takhirova

Features of the development of psychomotor functions in children with dysarthria

Summary

The symptoms of general motor impairment in children with dysarthria are varied and qualitatively heterogeneous. Motor skills are mainly characterized by general incompetence, lack of coordination. Psychomotor and speech development are closely related and are somewhat weakened by dysarthria. The article also addresses such issues.

Redaksiyaya daxil olub: 12.02.2021